

Reactieformulier

Consultatie NBA-handreiking 1153 - Frauderisicoanalyse

Consultatieperiode loopt tot en met 16 september 2024

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Instructies voor respondenten

We verzoeken u de consultatiereactie uiterlijk aan te leveren op **16 september 2024**.

Dit reactieformulier is bedoeld voor het geven van uw consultatiereactie op de concept NBA-handreiking 1153. Het gebruik van dit document zal de verzameling en analyse van consultatiereacties door de NBA vergemakkelijken.

U kunt reageren op alle vragen of alleen geselecteerde vragen. Om uw consultatiereactie zo goed mogelijk te kunnen behandelen, verzoeken we het volgende:

- Geef uw algemene reactie door middel van de 'drop-down' keuzemenu's.
- Geef de reden voor uw antwoorden bij de gedetailleerde reactie. Als u het niet eens bent met de voorstellen in de handreiking, geef dan uw specifieke redenen en specifieke suggesties aan voor het wijzigen van de handreiking.
- Benoem zo specifiek mogelijk waar uw consultatiereactie betrekking op heeft, bijvoorbeeld door te verwijzen naar specifieke paragrafen, voorbeelden of alinea's in de handreiking.
- Vermijd het invoegen van tabellen of tekstvakken in het formulier bij het geven van uw antwoorden op de consultatievragen, omdat dit de verzameling van de reacties zal bemoeilijken.
- Dien uw opmerkingen in met behulp van dit formulier, zonder een begeleidende brief of een samenvatting van uw belangrijkste punten. Benoem in plaats daarvan eventuele belangrijke punten zoveel mogelijk in uw antwoorden op de vragen.

Uw reactieformulier kunt u zenden naar: consultaties@nba.nl. De NBA vindt het belangrijk om transparant te zijn over de reacties die zij krijgt met betrekking tot voorgestelde regelgeving en toelichtingen daarop. Daarom vragen wij om bij indiening van uw reactie aan te geven of wij uw reactie wel of niet mogen publiceren op de website van de NBA.

Onderdeel A: Uw gegevens

Naam van uw organisatie (of uw naam als u een reactie indient in persoonlijke hoedanigheid)	V&A accountants-adviseurs B.V.
Naam/namen van verantwoordelijke(n) voor deze indiening (of laat leeg als dit hetzelfde is als hierboven)	Albert Bosch
Naam van contactpersoon voor deze reactie (of laat leeg als dit hetzelfde is als hierboven)	
E-mailadres van contactpersoon	albert@vna-aa.nl

Onderdeel B: Antwoorden op de consultatievragen

Voor elke vraag, begint u met uw algemene antwoord op de vraag middels de keuzelijst. Geef uw gedetailleerde opmerkingen, indien van toepassing, daaronder bij de behorende sectie.

1. *Wat vindt u in het algemeen van de opzet en duidelijkheid van deze handreiking?*

Algemene reactie: Goed

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

2. *Wat vindt u van het samenvattende schema in afbeelding 2 op pagina 4?*

Algemene reactie: Zeer goed

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

De enige suggestie die ik bij afbeelding 2 heb is de overweging om de 'FRF bolletjes' met pijltjes te verbinden aan de 'FR bolletjes', zodanig dat (1) een FRF soms direct leidt tot de identificatie van één FR; dat (2) soms meerdere FRF'en gezamenlijk leiden tot identificatie van één FR en dat één of meerdere FRF'en niet leiden tot de identificatie van een FR, i.e. dus geen lijntje naar een FR hebben, maar buiten de trechter van de figuur vallen. Zie in dit verband ook mijn gedetailleerde reactie bij vraag 3.

3. *Is de toepassing van Standaard 240 en, meer specifiek, het door de accountant te volgen proces van de frauderisicoanalyse duidelijk uitgelegd?*

Algemene reactie: Onduidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Bij nader inzien ben ik van mening dat onvoldoende wordt ingegaan op het niet-identificeren van FR's, i.e. de FRF'en die uiteindelijk niet leiden tot een F (als een van de uitkomsten van het evalueren van FRF'en). Dit is een net zo groot zo niet groter element van de evaluatie van FRF'en in het totale proces van de frauderisicoanalyse, maar krijgt vrijwel geen aandacht. Dit klemmt te meer, aangezien de AFM in haar rapport veel bevindingen had op het identificeren en evalueren van FRF'en (zie hoofdstuk 2.2 van het AFM rapport 'Scherper op frauderisico's'). Concreet betrof het in dit verband de volgende twee kritiekpunten:

- i. "Externe accountants moeten onderbouwen waarom frauderisicofactoren wel of niet leiden tot een concreet frauderisico."
- ii. "Externe accountants moeten niet alleen kwantitatieve aspecten, maar juist ook kwalitatieve aspecten betrekken bij de evaluatie van frauderisicofactoren."

Dit manco speelt ook bij PH 1137 over Corruptie (zie in dit verband ook mijn opiniebijdrage op accountant.nl).

4. Verdiepende onderwerpen

a) *Is de uitwerking dat aanwezige maatregelen van interne beheersing binnen de entiteit geen positieve invloed hebben op de frauderisicoanalyse duidelijk (paragraaf 2.2)?*

Algemene reactie: Onduidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Ik ben betrokken geweest bij de totstandkoming van deze concept NBA-handreiking. In dat proces heb ik mijn standpunt over de rol of het gewicht dat kan worden toegekend aan de uitkomsten van de werkzaamheden op het vaststellen van de opzet en implementatie van interne beheersing (zowel de omgeving als de concrete maatregelen) kenbaar gemaakt. Mijn interpretatie van Standaard 240 (en 315) op dit punt wijkt van de stellingname in deze concept NBA-handreiking (alsook wijkt mijn standpunt af van de stellingname van de AFM in haar rapport 'Scherper op frauderisico's', die dit het 'afschalen van frauderisicofactoren' noemt).

Het gaat te ver om hier mijn eerder met de AFM en de NBA werkgroep gedeelde notitie over dit onderwerp te delen. Maar in de kern:

- i. Een tekortkoming in de AO/IB is een omstandigheid (FRF), die een gelegenheid biedt te frauderen en zal normaliter of veelal leiden tot de identificatie van een FR (daarover geen meningsverschil).
- ii. Frauderisicofactoren kunnen betrekking hebben op stimulansen, druk of gelegenheden die voortvloeien uit omstandigheden die vatbaarheid voor afwijkingen creëren, voordat rekening wordt gehouden met de interne beheersingsmaatregelen, aldus 240.A26. Het doel om bij het identificeren van FRF'en geen rekening te houden met de IB heeft als doel zo breed mogelijk de FRF identificatie in te steken. Verder verwijs ik voor dit argument ook naar de *Basis for Conclusions* van de herziene (*revised*) ISA 315.
- iii. Indien vervolgens interne beheersing geen positieve of compenserende rol zou mogen spelen in identificatie van FR, dan had een dergelijke toevoeging als bij punt ii is onderstreept (door mij) onderdeel uitgemaakt van de vereisten in Standaard 240 die zien op de definitie en identificeren van een frauderisico. Dat is evenwel niet het geval.
- iv. Gelegenheid en AO/IB zijn nauw met elkaar verbonden. Het is cognitief vrijwel niet mogelijk om bij de evaluatie van FRF'en om tot de identificatie van FR's te komen IB te negeren, terwijl je als accountant op dat moment weet dat er qua opzet en implementatie IB is die een bepaalde fraude niet of minder waarschijnlijk maken.
- v. Het standpunt in de concept NBA-handreiking laat zich niet goed verenigen met de uitspraak van het Cbb in de zaak ECLI:NL:CBB:2018:416.

Tevens verwijs ik ook naar 'voorbeeld 5 Woningbouwcorporatie (2)' (paragraaf 5.3) waarin het frauderisico in de opbrengstverantwoording wordt weerlegd, waarbij de motivatie van het weerleggen onder meer bestaat uit de afwezigheid van tekortkomingen in de AO/IB ("Er zijn geen tekortkomingen in de interne beheersing geïdentificeerd, die gelegenheid kunnen scheppen voor frauduleuze financiële verslaggeving of het oneigenlijk onttrekken van activa (en in dat geval zouden leiden tot een additionele frauderisicofactor)").

Tot slot wil ik benadrukken dat ik geen voorstander ben om enkel en alleen op basis van positieve uitkomsten van het vaststellen van de opzet en implementatie van interne beheersing FRF te evalueren en/of FR te identificeren. De positieve uitkomsten mogen een onderdeel of element daarvan zijn, aangevuld met andere informatie, observaties en overwegingen. De wetmatigheid van de positieve uitkomsten in het geheel genegeerd moeten worden, is mij te rigide.

b) *Is het onderscheid in frauduleuze financiële verslaggeving en oneigenlijke toe-eigening van activa duidelijk (paragraaf 2.3)?*

Algemene reactie: Zeer duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Ik verwijs wel naar de 'eenzijdigheid' van de toepassing van de fraudedriehoek. Is het omgekeerd ook mogelijk met behulp van deze fraudedriehoek tot de conclusie te komen dat een FRF niet leidt tot een FR? Ik verwijs verder naar mijn toelichting bij vraag 3.

Verder heb ik enige twijfel over de toepasbaarheid van rechtvaardiging, omdat de accountant hier vrijwel geen zicht op heeft, laat staan hier bewijs over kan vergaren.

Ter overweging kan ook de alternatieve fraudedriehoek van Laura W. Downing (*the executive fraud triangle*) worden uitgewerkt. Deze is meer gericht op fraude door topfunctionarissen en is gericht op hebzucht (*greed*), trots/arrogantie (*pride*) en aanspraak (*entitlement*).

c) *Is de toelichting op de frauderisicofactoren duidelijk (hoofdstuk 3), inclusief de toelichting op de fraudedriehoek (paragraaf 3.3)?*

Algemene reactie: Duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Zie mijn toelichting bij vraag 4b.

d) *Is de evaluatie van frauderisicofactoren om te komen tot frauderisico's (hoofdstuk 4) duidelijk? En is de uitleg en het diagram in paragraaf 4.2 rondom het gebruik van het spectrum (waarschijnlijkheid x orde van grootte) duidelijk?*

Algemene reactie: Onduidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Als denkmodel kan ik diagram volgen c.q. komt deze logisch over. Echter ik heb de volgende kanttekening. De orde van grootte van een mogelijke fraude, en in het verlengde daarvan de afwijking in de jaarrekening als gevolg van die fraude (i.e. het FR), is nog wel in te schatten. Maar de waarschijnlijkheid dat die fraude zich kan voordoen, is niet goed in te schatten c.q. deze inschatting is (zeer) subjectief en daarmee arbitrair. En dit wordt versterkt als hierbij geen rekening mag worden gehouden met positieve uitkomsten uit de werkzaamheden gericht op het bestaan en de implementatie van de IB. Zonder rekening te houden met IB zal elke FRF in de evaluatie maximaal scoren op gelegenheid. Overigens is er ook nog wel een boom op te zetten wat

e) *Wat vindt u van de toelichting op het veronderstelde frauderisico van doorbreking van de interne beheersing door het management (paragraaf 5.1)?*

Algemene reactie: Zeer duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

f) *Wat vindt u van de toelichting op het veronderstelde frauderisico van de opbrengstverantwoording? Is de uiteenzetting van de hoofregel en de uitzondering (paragraaf 5.2) duidelijk?*

Algemene reactie: Zeer duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

g) *Mist u nog andere onderwerpen waarop verdieping gewenst is? Zo ja, kunt u dit en de bijbehorende prioritering hiervan motiveren*

Algemene reactie: Ja

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

[Ik verwijst hiervoor naar mijn reactie op vraag 8.](#)

5. Voorbeelden

a) *Zijn de voorbeelden (in de paragrafen 4.3, 4.4, 5.1 en 5.3) helder en illustratief?*

Algemene reactie: Zeer duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

b) *Kunt u aanvullende voorbeelden aanleveren die toezien op de verdiepende onderwerpen?*

Algemene reactie: Nee

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

c) *Kunt u voorbeelden aanleveren van hoe u uw cliënt heeft gestimuleerd een interne frauderisicoanalyse op te stellen, en hoe u deze analyse hebt gebruikt bij de uitvoering van uw eigen frauderisicoanalyse?*

Algemene reactie: Nee

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

6. *Zijn de vereisten ten aanzien van het documenteren van de verschillende werkstappen in het proces van de frauderisicoanalyse voldoende duidelijk?*

Algemene reactie: Onduidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

[Echter, de vereisten ten aanzien van het documenteren zijn lastig te vatten in een dergelijke NBA-handreiking, en moeten in feite uit Standaard 240 zelf blijken.](#)

7. *Recent is de NBA-handreiking 1137 (corruptie, werkzaamheden van de accountant) geactualiseerd. Hierin wordt een link gelegd naar fraude en de frauderisicoanalyse. Is de uitwerking in deze NBA-handreiking 1153 volgens u voldoende duidelijk en consistent met de NBA-handreiking 1137?*

Algemene reactie: Duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Duidelijk en consistent. Ik verwijs wel naar mijn recente kritiek op NBA-handreiking 1153 in een opiniebijdrage op accountant.nl.

8. *Heeft u nog andere adviezen en/of opmerkingen met betrekking tot de NBA-handreiking 1153?*

Algemene reactie: Ja

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Ik wil aanvullend twee onderwerpen aanstippen.

Kwalitatieve materialiteit

In paragraaf 4.3 wordt onder meer ingegaan op de kwalitatieve materialiteit. Dit begrip bestaat niet in de NV COS. In Standaard 320 is het begrip 'kwalitatief' alleen gekoppeld aan kwalitatieve toelichtingen in de jaarrekening. Dat is logisch, want een tekstuele (niet-kwantitatieve) toelichting kan niet een kwantitatieve afwijking bevatten. Echter, zowel in deze concept NBA-handreiking als in NBA-handreiking 1137 over corruptie wordt het begrip kwalitatieve materialiteit gebruikt, of in mijn optiek wat misbruikt, om afwijkingen als gevolg van fraude (en corruptie) als materieel te kunnen classificeren. Een dergelijke toepassing of invulling van het begrip materialiteit maakt een jaarrekeningcontrole een *mission impossible* voor de accountant. Immers, daar waar de inschatting van de (kwantitatieve) materialiteit in feite al heel lastig is (hoe weet je of gebruikers tot andere beslissingen komen), is dat nog enigszins te objectiveren. Maar vanuit het oogpunt van gebruikers te komen tot een kwalitatieve invulling van het begrip materialiteit, is ondoenlijk.

Bovenstaande kritiek ziet op de eerste alinea van paragraaf 4.3. Mijn advies is: blijf dicht tegen Standaard 320 aan en hanteer 'kwalitatief' alleen in relatie tot informatie en toelichtingen. Of zoals de AFM dat doet in haar rapport 'Scherper op frauderisico's', waarin zij spreekt over kwalitatieve aspecten in de evaluatie van FRF'en.

Wat is een afwijking?

Ik acht het zinvol en noodzakelijk om een nog onbeantwoorde vraag te behandelen in de concept NBA-handreiking en dat is: wat is een afwijking als gevolg van fraude, specifiek in de situatie waarin sprake is van oneigenlijke toe-eigening van activa door ene werknemer. Deze vraag lijkt heel basaal, maar vind ik lastiger te beantwoorden dan op het eerste gezicht lijkt.

Neem het eerste voorbeeld in paragraaf 4.4 (voorbeeld 'Risico in betalingsorganisatie'). Een controller die elk jaar € 50k naar zichzelf overmaakt en dit verwerkt als advieskosten. Is dat fraude? Jazeker! Maar ontstaat hier een afwijking in de jaarrekening als gevolg van deze fraude? Vanaf wanneer bijvoorbeeld ontstaat er een vordering op de controller, die voldoet aan de opnamecriteria in RJ 115.104? En als die vordering nimmer ontstaat, was de jaarrekening dan op enig moment fout? Dit vraagstuk is, denk ik, nog onvoldoende uitgediept. En wellicht heeft dit (basale) vraagstuk wel aanpassing van verslaggevingsregels.